

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дятчук В. В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. К. : Наукова думка, 1983. 154 с
2. Ермоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. К.: Либідь, 2001. 223 с.
3. Куслик А.М. Семантическая структура имен прилагательных, обозначающих цвет в современном немецком языке. *Ученые записки Ленинградского гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена*. Ленинград, 1960. С. 147–172.
4. Якобсон Р. Работы по поэтике. М., 1987. – 314 с.
5. Abraham W.: *Bemerkungen zu Goethes „Farbenlehre“ im Lichte der Wahrnehmungspsychologie und der Kognitiven Psychologie*. In. *Euphorion* 77 (1983), S. 144–175.
6. Borchert W. Das Gesamtwerk. Rohwolt, 1998. 354 S.
7. Bratytsya G. Das Phänomen der Farbe im Schaffen von W. Borchert. *«European Humanitarian Studies»* : науковий фаховий журнал. Бая-Маре. 2020. Вип. № 2. С. 12–20
8. DWDS. Der deutsche Wortschatz von 1600 bis heute. <https://www.dwds.de/>
9. Duden. Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache. Die Geschichte der deutschen Wörter und der Fremdwörter von ihrem Ursprung bis zur Gegenwart. Band 7. Mannheim: Dudenverlag, 1989. 839 S.
10. Duden. Online Wörterbuch. <https://www.duden.de/>
11. Duden. Das Stilwörterbuch. Grundlegend für gutes Deutsch. Idiomatisches Deutsch. Bedeutung und Verwendung der Wörter im Satz. Band 2. Mannheim: Dudenverlag, 2001. 979 S.
12. Metzler Lexikon literarischer Symbole. G. Butzer, J. Jacob (Hrsg.). 2. Auflage. Stuttgart: Verlag J.B. Metzler, 2012. 505 S.

УДК 811.111'37'276.6:34

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.17>

СТРУКТУРНИЙ ВИМІР АНГЛОМОВНОГО ЕТИЧНОГО КОНЦЕПТУ JUSTICE

STRUCTURAL DIMENSION OF THE ENGLISH-LANGUAGE ETHICAL CONCEPT JUSTICE

Веремчук Е.О.,
orcid.org/0000-0003-2926-2090
 кандидат філологічних наук,
 доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
 Запорізького національного університету

У статті розглядається структурний вимір англomовного лінгвоетичного концепту JUSTICE та обґрунтовуються методологічні засади його аналізу. Метою дослідження є висвітлення особливостей внутрішньо-структурної організації англomовного лінгвоетичного концепту JUSTICE. Матеріалом дослідження є лексикографічна репрезентація лексеми *justice* у десяти провідних тлумачних словниках англійської мови та даних лінгвістичної бази WordNet 3.1. У науковій праці були застосовані наступні методи дослідження: лексикографічний, семантико-когнітивний, квантитативний та структурний аналіз. Встановлено, що дослідження структурного виміру концепту передбачає висвітлення його когнітивного змісту, що в свою чергу передбачає визначення категоріальної решітки та концептуальної матриці, які є характерними для кожної з його парцел. Окрема увага присвячена кореляції термінів «ідеалізована когнітивна модель» та «парцела», а також «категорія» та «концепт». Зазначається, що категорія виступає семантико-когнітивним стрижнем концепту, на який нашаровуються певні культурні, аксіологічні та індивідуально-детерміновані риси. Проведений аналіз дозволяє наголосити, що в основу концептуальної макроструктури покладена категоріальна решітка, яка складається із вузлів та логічних відношень, які їх об'єднують. Вузлами такої решітки виступають категоріальні домени, які за своєю природою є гіперонімами аналізованого концепту. Функцією категоріальної решітки є угруповання семантичного наповнення концепту, яке представлено його концептуальною доменною матрицею. Концептуальна матриця репрезентує семантичне наповнення категоріальної решітки, тобто вона включає в себе концептуальні домени, які покладені в основу об'єктивної досліджуваного концепту. Ядерні риси найбільш вагомих концептуальних доменів складають семантичний прототип JUSTICE. Семантична вагомість концептуального домену є прямо пропорційною частотності його актуалізації. Зазначається, що семантичний прототип концепту містить еталонні ознаки, які виступають певною системою відліку для категоризаційних та концептуалізаційних операцій у результаті яких феномени навколишнього середовища можуть бути усвідомленими як такими, які належать концепту JUSTICE, або такими, які йому не належать.

Ключові слова: домен, категоріальна решітка, когнітивна ознака, концептуальна матриця, семантичний прототип.

The article considers the structural dimension of the English-language ethical concept JUSTICE and substantiates the methodological principles of its analysis. The aim of the study is to highlight the features of the internal structural organization of the English-language concept JUSTICE. The research material is a lexicographic representation of the lexeme *justice* in ten leading dictionaries of the English language and data from the linguistic database WordNet 3.1. The following research methods were used in the scientific work: lexicographic, semantic and cognitive, quantitative and structural analysis. It is established that the study of the structural dimension of the concept involves the coverage of its cognitive content, which in its turn involves defining the categorical grid and the conceptual matrix, which are characteristic of each of its parcels. Special attention is paid to the correlation of the terms “idealized cognitive model” and “parcel”, as well as “category” and “concept”. It is noted that the category acts as a semantic and cognitive core of the concept, which is layered with certain cultural, axiological and individually-determined features. The analysis allows us to emphasize that the conceptual macrostructure is based on a categorical grid, which consists of nodes and logical relationships that unite them. The nodes of such a grid are categorical domains, which by their nature are hyperonyms of the analyzed concept. The task of the categorical grid is to group the semantic content of the concept, which is represented by its conceptual domain matrix. The conceptual matrix represents the semantic content of the categorical grid, i.e. it includes conceptual domains, which are the basis for the objectification of the studied concept. The nuclear features of the most important conceptual domains make up the semantic prototype of JUSTICE. The semantic weight of the conceptual domain is directly proportional to the frequency of its actualization. It is noted that the semantic prototype of the concept contains reference features that serve as a reference system for categorization and conceptualization operations as a result of which environmental phenomena can be perceived as belonging to the concept of JUSTICE or those that do not belong to it.

Key words: domain, categorical lattice, cognitive feature, conceptual matrix, semantic prototype.

Постановка проблеми: Концепт є комплексним ментальним утворенням, і, безперечно, має власну структурну організацію. Згідно з когнітивним постулатом, висунутим Дж. Лакоффом [1, с. 40], структури та схеми людського мислення відображені у мові, а тому дослідження мовних структур є ключем до розуміння структур когнітивних. Одним із способів аналізу та висвітлення концептуальної структури є визначення концептуальних модусів або вимірів [2], які безперечно є відображеними у мовній системі. М. В. Нікітін, зокрема, виділяє три основні модуси: логічний, ідентифікаційний та структурний [3]. Фокусом поданої наукової праці виступає саме структурний вимір англomовного лінгвоетичного концепту JUSTICE. Цей вимір висвітлює внутрішню організацію когнітивного змісту концепту, та характеризує відношення між вузлами його категоріальної решітки та вузлами концептуальної матриці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Провідні положення теорії категоризації та концептуалізації дійсності викладені у таких фундаментальних працях [4; 5; 6; 7]. Досить часто до фокусу наукових досліджень потрапляють лінгвоетичні концепти, такі як CONSCIENCE [8], HONOUR [9], GOOD & EVIL [10]. Аналізований у поданій праці лінгвоетичний концепт JUSTICE, також потрапив у фокус дослідження [11], в якому зазнала висвітлення його метафорична концептуалізація. Однак, не зважаючи на це, структурний модус поданого концепту до сих пір не є висвітленим, що й зумовило дослідницький акцент запропонованої наукової розвідки.

Постановка завдання. Виходячи із вищезначеного, **актуальність** поданої праці зумовлена необхідністю висвітлення категоріальної структури JUSTICE, як однієї із ключових лінгвоетичних категорій. **Метою** дослідження є висвітлення

особливостей внутрішньо-структурної організації англomовного лінгвоетичного концепту JUSTICE. У відповідності з метою дослідження необхідно виконати наступні **завдання**:

1) висвітлити категоріальні домени, які формують класифікаційну решітку JUSTICE;

2) визначити концептуальну матрицю JUSTICE;

3) схарактеризувати семантичний прототип аналізованого концепту.

Матеріалом дослідження є лексикографічна репрезентація лексеми *justice* у десяти провідних тлумачних словниках англійської мови та даних лінгвістичної бази WordNet 3.1 [12]. Реалізація дослідницької мети передбачала застосування наступних **методів**: лексикографічний, семантико-когнітивний, квантитативний та структурний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до поглядів Дж. Лакоффа в основу будь-якої концепту покладено певні шаблони – ідеалізовані когнітивні моделі (ІКМ), які виступають способом організації знань про об’єкт чи явище навколишньої дійсності [1] та об’єктивують окремі концептуальні парцели. Дослідження структурного виміру концепту передбачає висвітлення його когнітивного змісту, що в свою чергу передбачає визначення категоріальної решітки та концептуальної матриці, які є характерними для кожної з його парцел. Розглянемо ці два основні дослідницькі завдання окремо.

Категоріальна решітка (categorical grid) виступає класифікаційним параметром концептуальної парцели та складається із категоріальних вузлів та логічних відношень, які їх об’єднують. Вузлами категоріальної решітки виступають категоріальні домени, які за своєю природою є гіперонімами по відношенню до аналізованого концепту.

Концептуальна матриця репрезентує семантичне наповнення категоріальної решітки, тобто вона включає в себе концептуальні домени, які покладені в основу об'єктивації досліджуваного концепту. Ядерні риси найбільш вагомих концептуальних доменів складають семантичний прототип JUSTICE. Семантична вагомість концептуального домену є прямо пропорційною частотності його актуалізації у досліджуваному матеріалі, який репрезентований десятьма провідними лексикографічними джерелами та лінгвістичною базою WordNet 3.1 [12]. Таким чином, семантичний прототип концепту містить еталонні ознаки, які виступають певною системою відліку для категоризаційних та концептуалізаційних операцій у результаті яких феномени навколишнього середовища можуть бути усвідомленими як такими, які належать концепту JUSTICE, або такими, які

йому не належать. З огляду на абстрактний характер досліджуваного концепту семантичний прототип є референційною системою для етичних суджень, які класифікують певні вчинки чи події як справедливими або ні.

Тому, для реалізації поданого наукового задуму в першу чергу вбачається за необхідне окреслити ідеалізовані когнітивні моделі, котрі структурують лінгвоетичний концепт JUSTICE. Аналіз лексикографічної репрезентації лексеми *justice*, здійснений на основі десяти лексикографічних джерел, дозволив виділити чотири її основні лексико-семантичних варіанти: ЛСВ (1) “ability to tell right from wrong and urge to do right”, ЛСВ (2) “the legal process of judging and punishing people and a fair result or punishment from a law court”, ЛСВ (3) “the quality of being fair and right”, ЛСВ (4) “judge in a court”. Узагальнені результати подані у Таблиці 1.

Таблиця 1

Лексико-семантичні варіанти лексеми *justice*

Dictionary	Definition
Longman Dictionary	(1) <i>fairness</i> in the way people are treated (2) the system by which people are <i>judged in courts of law</i> and criminals are <i>punished</i> (3) the quality of being <i>right</i> and deserving <i>fair treatment</i>
Macmillian Dictionary	(1) treatment of people that is <i>fair</i> and <i>morally right</i> (2) the legal process of <i>judging</i> and <i>punishing</i> people and a <i>fair result</i> or <i>punishment</i> from a <i>law court</i> (3) the fact that something is <i>reasonable</i> and <i>fair</i>
Cambridge Dictionary	(1) <i>fairness</i> in the way people are <i>dealt with</i> (2) the system of <i>laws</i> in a country that <i>judges</i> and <i>punishes</i> people (3) the quality of being <i>fair</i> and <i>right</i> .
Collins Dictionary	(1) is <i>fairness</i> in the way that people are treated . (2) the legal system that a country uses in order to <i>deal with people who break the law</i> (3) quality of being <i>reasonable, fair, or right</i> .
Yourdictionary	(1) the quality of being <i>righteous; rectitude</i> . (2) the use of power as appointed by <i>law, honor</i> or <i>standards</i> to <i>support fair treatment</i> and <i>due reward</i> . (3) The quality of being <i>right</i> or <i>correct</i> . (4) A judge on the <i>highest court</i> of a government
Merriam-Webster Dictionary	(1) the quality of being <i>just, impartial, or fair</i> (2) the administration <i>of law</i> (3) conformity to <i>truth, fact, or reason</i>
Oxford Learner's Dictionary	(1) the fair treatment of people (2) the legal system used to <i>punish</i> people who have committed crimes (3) the quality of being <i>fair</i> or <i>reasonable</i> (4) a judge in a <i>court</i>
Dictionary.com	(1) the quality of being <i>just; righteousness, equitableness, or moral rightness</i> (2) just treatment of all members of society with regard to a specified public issue, including <i>equitable</i> distribution of resources and participation in decision-making (3) rightfulness or <i>lawfulness</i> , as of a claim or title ;
Oxford American Dictionary	(1) the fair treatment of people (2) the legal system used to <i>punish</i> people who have committed crimes (3) the quality of being <i>fair</i> or <i>reasonable</i> (4) a judge in a <i>court</i>
American Heritage Dictionary	(1) The principle of <i>moral rightness; decency</i> . (2) the upholding of what is just, especially fair treatment and <i>due reward</i> in accordance with honor, standards, or law (3) Conformity to <i>truth, fact, or sound reason</i>

Виокремлені ЛСВ доводять те, що досліджуваний концепт репрезентований у свідомості у вигляді чотирьох взаємопов'язаних ідеалізованих когнітивних моделей: ІКМ (1) “fair treatment”; ІКМ (2) “fair administration of law”; ІКМ (3) “rightfulness and lawfulness”; ІКМ (4) “a judge”, які в свою чергу конституують однойменні концептуальні парцели. Проблема кореляція ІКМ та парцели є суголосною із проблемою кореляції концепту та категорії. Ми схильні вважати, що категорія виступає певним семантико-когнітивним стрижнем концепту, на який нашаровуються певні культурні, аксіологічні та індивідуально-детерміновані риси.

Спершу розглянемо парцелу (1) “fair treatment”. Аналіз ЛСВ, які її актуалізують, а також даних із лексичної бази WordNet 3.1 дозволив встановити концептуальну значимість категоріальних доменів, яка є пропорційною частотності їх актуалізації, яка обраховувалася за формулою: $\frac{D}{N} \times 100\%$, де D – кількість актуалізацій окремого домену; N – загальна кількість актуалізацій категоріальних доменів у проаналізованій вибірці. Отже, застосовані квантитативні обрахунки дозволили дійти наступних результатів.

Вузли категоріальної решітки парцели (1) “fair treatment” представлені наступними доменами, які мають відповідний рівень значимості у когнітивній моделі (зазначений у дужках): TREATMENT (50%), QUALITY (40%), PRINCIPLE (10%). Отже, ядром категоріальної решітки виступає домен TREATMENT, що засвідчує той факт, що аналізована категорія осмислюється в першу чергу крізь призму людських міжособистісних взаємовідносин, оскільки справедливість завжди має направленість на суб'єкт. Другим по значимості вузлом виступає домен QUALITY, що вказує на те, що парцела (1) концептуалізується як риса, яка притаманна людській особистості. Ці два вузли покладені в основу категоріального семантичного прототипу парцели (1). Найнижчий рівень актуалізованості, що за квантитативними підрахунками складає лише 10%, має вузол PRINCIPLE, що доводить те, що парцела “fair treatment” усвідомлюється скоріше як людська якість та її діяльнісна реалізація, а не як певний принцип, усвідомлений засобами логіки чи раціонального мислення. Доменна матриця репрезентована концептами FAIRNESS (44%), RIGHTNESS (44%), RECTITUDE (4%), DECENCY (4%), EQUALITY (4%). Основу семантичного прототипу поданої парцели складають домени FAIRNESS та RIGHTNESS, що засвідчує те, що вона концептуалізується відносно уявлень про правильність та неупередженість.

Категоріальна решітка парцели (2) “fair administration of law” представлена доменами SYSTEM (41%), ADMINISTRATION (41%), POWER (9%), TREATMENT (9%). Двома ключовими вузлами категоріальної решітки, які конституують її категоріальний семантичний прототип виступають домени SYSTEM та ADMINISTRATION, що засвідчує той факт, що аналізована парцела категоризована відповідно до уявлень про систему впровадження правосуддя, яка судячи із виділених вербалізаторів (*administration, process, result, upholding*) усвідомлюється як процес, результат та підтримування цього стану.

Концептуальна матриця парцели (2) репрезентована доменами LAW (28%), JUDGEMENT (23%), PUNISHMENT (23%), FAIRNESS (14%), REWARD (3%), HONOUR (3%), STANDARD (3%), EQUALITY (3%). Ядром концептуальної матриці є домен LAW, що вказує на те, що аналізована парцела усвідомлюється відносно юридичної системи відліку. Наступними за частотністю актуалізації виступають концепти JUDGEMENT та PUNISHMENT, що вказує на те, що правосуддя осмислюється як оцінка вчинків та покарання за злочини. Причому прикметним є той факт, що домен PUNISHMENT має значно більшу частотність актуалізації, аніж REWARD, що засвідчує те, що правосуддя усвідомлюється скоріше як спосіб покарання, а не заохочення. Наступним відповідно до критерію частотності є домен FAIRNESS, та семантично близький до нього концепт EQUALITY, що засвідчує те, що аналізована парцела містить такі когнітивні диференційні ознаки як “impartiality” («неупередженість»), “equitableness” («рівність»). Проведений аналіз дозволяє наголосити, що домен FAIRNESS має більшу ступінь актуалізованості, аніж домен EQUALITY, що вказує на те, що справедливість в концептуальній картині світу не завжди передбачає рівність. Іншими системами відліку, які також усвідомлюються референційними системами відносно яких вчиняється правосуддя, виступають HONOUR та STANDARD, однак вони мають значно нижчий рівень актуалізованості. Отже семантичний прототип парцели (2) конституційований доменами LAW, JUDGEMENT, PUNISHMENT.

Категоріальна рамка парцели (3) “rightfulness and lawfulness” представлена наступними категоріальними доменами: QUALITY (50%), FACT (42%), TREATMENT (8%). Слід зазначити, що аналізована концептуальна парцела, об'єктивує частину концепту, в екстенціонал якого входять абстракт-

тні поняття, такі як *application, claim, title* тощо, а не людські якості чи відношення. Як засвідчують результати кількісного аналізу центральними вузлами категоріальної решітки виступають домени QUALITY та FACT, що засвідчує те, що JUSTICE (3) ідентифікується як якість об'єкту чи певний факт, які є справедливими та законними. Домен TREATMENT є периферійним вузлом категоріальної решітки, та на відміну від парцели (1) не входить до її семантичного прототипу, оскільки парцела (3) концептуалізує скоріше відношення до матеріальних речей, а не відносини між людьми.

Концептуальна матриця включає в себе наступні концептуальні домени: RIGHTNESS (38%), FAIRNESS (28%), REASON (28%), LAW (6%). Центром матриці виступає домен RIGHTNESS, який разом із наступними за ступенем актуалізованості доменами FAIRNESS та REASON об'єктивують когнітивну сутність аналізованої концептуальної парцели, а саме – правильність та справедливість, яка відноситься до заяв, претензій чи титулів. Домен LAW має найнижчий ступінь актуалізованості, на відміну від парцели (2), що засвідчує той факт, що претензії чи права не завжди є юридично обумовленими, а можуть бути справедливими відносно інших референційних систем, таких як мораль, честь тощо.

Категоріальна решітка парцели (4) “a judge” містить вузли, які представлені доменами POSITION (75%); SOCIAL STANDING (25%). Отриманий результат засвідчує, що центром категоризації аналізованої парцели виступає домен POSITION, що доводить те, що вона осмислю-

ється скоріше відносно сфери зайнятості, а не сфери престижності чи статусу.

Концептуальна матриця містить домени JUDGE (42%), COURT (42%), SOCIAL SIGNIFICANCE (16%), семантичний прототип якої конституційований концептами JUDGE та COURT, що вказує на те, що парцела (4) усвідомлюється виключно в контексті правових відносин.

Висновки. Проведений аналіз дозволив встановити, що англomовний лінгвoетичний концепт JUSTICE має чотири окремі концептуальні парцели. Структурний вимір концепту JUSTICE представлений категоріальною решіткою та концептуальною доменною матрицею. Категоріальна решітка містить вузли, які репрезентовані доменами, що виступають категоріальними гіперонімами досліджуваного концепту та логічними відношеннями, якими вони об'єднуються. Функцією категоріальної решітки є категоризація JUSTICE відносно інших гіперонімічних концептів. Концептуальна матриця відображає параметри об'єктивності концепту, домени якої актуалізують його когнітивні диференційні риси. Концептуальні домени відіграють роль системи відліку, відносно якої відбувається концептуалізація JUSTICE. Найбільш часто актуалізовані категоріальні та концептуальні домени формують семантичний прототип концепту, який виступає стрижнем його когнітивного змісту, який складає основу для культурних, аксіологічних та індивідуально-детермінованих нашарувань. Перспективою подальших досліджень може бути висвітлення акціонального модусу концепту JUSTICE.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Lakoff G. The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image schemas? *Cognitive Linguistics*. Berlin, 1990. P. 39–74.
2. Tatsenko N. Empathy as a self-organized cognitive model: a linguistic synergetic perspective. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. Trnava, 2020. V 5 (1). P. 390–423.
3. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики. Санкт-Петербург: Науч. центр проблем диалога, 1996. 760 с.
4. Geeraerts D. Prospects and problems of prototype theory. *Linguistics*. Berlin, 1989. P. 587–612.
5. Mervis C. B., Rosch E. Categorization of natural objects. *Annual Review of Psychology*. Washington, 1981. P. 89–115.
6. Palmer G., Woodman C. Ontological classifiers as polycentric categories, as seen in Shona class 3 nouns / ed. by M. Puetz, M. Verspoor. *Explorations in linguistic relativity*. Amsterdam: John Benjamins, 1999. P. 225–249.
7. Rosch E.. Natural categories. *Cognitive Psychology*. New York, 1973. V. 4. P. 328–350.
8. Вуков А. The Concept of Moral Conscience in the Sociological Tradition. *Sociological Journal*. 2017. V. 23. P. 26–43.
9. Чабан В. М. Вербалізація концепту dignity в англійській мові. *Вісник Львівського університету. Філологічні науки*. Львів, 2019. Вип. 70. С. 262–271.
10. Орлова Т. Г., Никулина Е. Ф. Выражение добра и зла в английских и русских пословицах как отражение менталитета английского и русского народов. *Вестник Российского университета дружбы народов. Теория языка. Семиотика. Семантика*. Москва, 2016. С. 101–106.
11. Байсан Д. В. Метафорична концептуалізація правосуддя (на матеріалі англ. JUSTICE). *Наукові записки Острозької академії*. Острог, 2010. №13. С. 26–32.
12. WordNet 3.1. URL: <http://wordnetweb.princeton.edu/>.